

ОСОБИСТІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Тамара Піроженко

Київ

В статті розглядаються питання розвитку творчого потенціалу особистості та специфіка його прояву у дошкільному дитинстві.

Ключові слова: творчий потенціал, особистий потенціал, інтелектуальний потенціал духовний потенціал.

Всім відомо, що особистість, здатна до творчості, сягає своїм корінням в дитинство з його широким соціальним експериментуванням, життєтворчістю, що дозволяє встановлювати глибокі зв'язки зі світом, довіряти йому, йти до саморозвитку, самотутньої реалізації. Чим більше гармонії в системі дитина – навколишній світ – тим вірогідніше дитина здатна реалізувати свою „внутрішню спонтанейність” (Г. Костюк), бути щасливою, самовдосконалюватись на наступних етапах онтогенезу.

Соціокультурний простір життя сучасного дошкільника є надзвичайно динамічним і набуває змін, як позитивного, так і негативного характеру. Покращення в останнє десятиріччя рівня матеріальної наповненості життя дитини парадоксально поєднується із зниженням його якості в сфері морально-духовного здоров'я. Підвищення життєвого комфорту, розвинена дитяча індустрія розваг – фільмів, іграшок, віртуальних ігор, доступ до Інтернету і таке інше не дає дитині почуття задоволення умовами буття у вузькому сімейному та широкому соціопросторі, не може автоматично забезпечити психоемоційне благополуччя та оптимізм. До того ж всі ми розуміємо, що і сама категорія багатства не означає тільки матеріальну вигоду. У це поняття включається здатність країни вирощувати свій людський капітал, спираючись на такі цінності як толерантність, справедливість, взаємодопомога, пошана до культурної різноманітності і довкілля, що особливо важливо в умовах глобалізації світу.

Загальна динаміка та інтенсивність суспільних змін, що відбуваються в Україні, висуває нові вимоги до людини та прояву її активності у всіх сферах життєдіяльності. Ця позиція не обходить і період розвитку дитинства, що зумовлює безпосередній інтерес до проблеми, пов'язаної з творчим потенціалом дитини дошкільного віку. Посиленню наукового інтересу до цих питань сприяє й педагогічна громада, позаяк мета дошкільної освіти та програмові державні документи визначають актуальну на сучасному етапі практичну значущість розвитку особистісного потенціалу людини. Давно усталеними в психолого-педагогічних науках є твердження про те, що особистісний рівень розвитку людини передбачає прояв її активності на творчому рівні діяльності. Враховуючи, що віковими психологічними досягненнями (новоутвореннями) періоду дошкільного дитинства, характеристиками завершеності завдань дитячого часу життя виступає сформованість творчих видів діяльності, насамперед, образотворчої діяльності та самодіяльності (тобто творчої гри), ми можемо стверджувати, що проблема аналізу психолого-педагогічних умов особистісного потенціалу дошкільника знаходиться у площині головного напрямку – забезпечення з боку дорослих умов для формування, розвитку та прояву творчої активності кожного малюка.

Інакше кажучи, особистісний потенціал дошкільника, це, насамперед, творення механізмів активності малюка, який відбувається у всіх специфічно дитячих видах діяльності на етапі дитинства та має прояв у методах (способах) пізнання і відкриття світу, та засобів відображення цього творчого процесу

взаємодії зі світом в образах та ментальних моделях внутрішньої картини світу, створенні своєї моделі світу.

Незважаючи на досить значну кількість розробок, що присвячені творчості людини, залишаються відкритими питання, що ж таке творчий потенціал особистості, в чому полягає його специфіка прояву у дошкільному дитинстві? Для буденної свідомості це словосполучення є цілком зрозумілим, однак при спробі визначення цього поняття виникає чимало складнощів, хоч це не позбавляє науковців від окреслення базових його ознак та характеристик.

Які теоретичні, концептуальні та методичні положення можуть бути покладені в основу професійно обґрунтованих дій дорослого з дитиною, щоб забезпечити розвиток творчого потенціалу малюків?

Теоретичний аналіз проблеми демонструє складність феномену „творчий потенціал” дитини та вказує на необхідність цілісного підходу щодо створення умов розвитку механізмів творчої активності людини на етапі дитинства. Врахування тільки окремих позицій демонструє певні недоліки. По-перше, аналіз творчого потенціалу з огляду одного підходу характеризує феномен надмірно узагальнено. Онтологічний, аксіологічний, діяльнісний підходи в окремих напрямках залишають поза увагою творчу діяльність дитини як сферу реалізації творчого потенціалу та можливість аналізувати сам творчий продукт малюків як такий результат їх діяльності, що пов'язаний з основними характеристиками особистісних критеріїв розвитку. Тим втрачається специфіка поняття „творчий потенціал”. І негативними наслідками в таких випадках є труднощі в організації та аналізі емпіричних досліджень та досвіду практичної педагогічної роботи, спрямованих на аналіз дитячої творчості.

По-друге, однобічне визначення творчого потенціалу дитини тільки з позиції розвивального або здібнісного підходу спрощують значення поняття „творчий потенціал”, або навіть ототожнюють його з іншими подібними поняттями (як-то творчі здібності, обдарованість, креативність та ін.).

Специфіка періоду розвитку людини на етапі дитинства, коли закладаються базові підвалини розвитку всіх видів здібностей людини (здібностей до комунікації з оточенням, здібностей до пізнання світу та його відображення через творення образів та моделі внутрішньої картини світу) потребують ретельно виваженого врахування всіх аспектів в аналізі феномену „потенціал дитини”. Це і аксіологічні аспекти своєчасного виявлення та розвитку задатків, нахилів та інтересів дитини, і проблемні аспекти розвивального середовища малюків, питання діяльнісної організації їх життя з погляду розвитку механізмів активності, проблемні аспекти змістовного наповнення життя дитини та ціннісного ставлення до світу й себе.

Тому особливо цінним є розуміння сутності творчого потенціалу дитини як інтегративної властивості особистості. Творчий потенціал особистості, розуміється як інтегративна властивість, що характеризує міру можливостей дитини здійснювати творчу діяльність, визначає потребу, готовність і здатність до творчої самореалізації, а також забезпечує ефективну взаємодію особистості з іншими людьми та високу продуктивність діяльності. Тим самим, ми можемо констатувати, що проблема аналізу психолого-педагогічних умов розвитку особистісного потенціалу дитини дошкільного віку у сучасному суспільстві опирається на:

- вітчизняні концепції „антропоцентризму”, „внутрішньої природи дитини”, „унікальності і самодостатності особистості”, які були започатковані у „філософії серця” Г. Сковороди, обґрунтовані в наукових дослідженнях К. Ушинського, М. Пирогова, Б. Грінченка, С. Русової, дістали змістовного наповнення у творчості наукових шкіл Л. Виготського, Г. Костюка, О. Запорожця;

- положення про суб'єкт-суб'єктну взаємодію, як основу становлення особистості (Г. Балл, В. Давидов, О. Леонтьєв, Д. Ельконін, Л. Венгер, М. Лісіна, М. Подд'яков, С. Максименко, В. Татенко);

- науково-психологічні уявлення про сутність та закономірності розвитку дітей дошкільного віку, які вказують на провідну роль спілкування дорослого з дитиною та її самодіяльності у творчій грі в процесі забезпечення всіх психологічних надбань дошкільного дитинства (Л. Божовіч, М. Боришевський, І. Бех, Н. Непомнящая, В. Котирло, С. Кулачківська, С. Тищенко, С. Ладивір, Т. Піроженко);

Узагальнення теоретичних напрацювань та експериментального досвіду дозволяє стверджувати класичну істину: здатність до творчості невіддільна від активної діяльності. Це всім відоме, але ж принципове важливе уточнення для дошкільної ланки освіти, яка часто проголошує принцип самоцінності проживання дитиною специфічно дитячих форм діяльності, але в практиці виховання дитини в сім'ї та дошкільному навчальному закладі нівелюється та підмінюються цінності розвитку власної активності дитини в онтогенетично первинних формах діяльності. Так дорослими нехтується організація найважливіших форм знаряддевої, предметно-практичної діяльності малюка, які на етапі дитинства виступають основою сенсорно-пізнавальної діяльності та підґрунтям розвитку провідної для дитинства ігрової діяльності. Забутими, але ж такими важливими для розвитку свідомої активності малюка залишилися форми діяльності, пов'язані з працею (самообслуговування, господарчо-побутова праця, праця в природі, художня праця). Підкреслимо важливу специфіку предметної діяльності яка проявляється в тому, що вона для людини є такою ж природною сутністю, як і біологічне функціонування. Предметна діяльність – це атрибутивна якість людини, сутність якої є творчість. Однак родові творчі потенції у кожної людини розвиваються не безпосередньо з „природи”, а в процесі діяльності щодо перетворення навколишньої природи і пізнання себе. Людина створює і розвиває умови свого життя власною діяльністю. Власне в цьому полягає психологічне наповнення поняття „дитина як суб'єкт саморозвитку”. Саме власній діяльності притаманне творче начало. Для дитини немає творчості поза діяльністю, але в її житті є діяльність, що позбавлена у певному розумінні творчого (сутнісного) змісту. Ця обставина дає можливість розглядати предметно-практичну діяльність дитини як вихідний момент вияву творчого потенціалу малюка, що потребує уваги з боку дорослих щодо збагачення таких способів організації життєдіяльності, в якій була б посилена можливість до прояву активності та самостійності дошкільників. Активність дитини виступає як передумова предметної діяльності, яка є засобом і способом людського життя. Тобто ми підкреслюємо, що головна ознака прояву творчого потенціалу людини – її активність, яка реалізується у доцільній для вікового етапу життя діяльності. Розуміння специфіки її прояву у дитини дошкільного віку потребує з боку дорослих уваги до вікових законів розвитку, врахування всіх специфічно дитячих видів діяльності: гри, пізнавальної діяльності, образотворчої діяльності, літературно-мовної та музичної діяльності. Різноманіття можливостей прояву активності малюка в широкому спектрі різних специфічно дитячих форм діяльності на етапі дошкільного дитинства визначають багатство результативних надбань та психологічних новоутворень, які виказує дитина як прояви власної творчості. Не випадково поняття „творчий потенціал” часто поєднується з такими поняттями як „духовний потенціал”, „інтелектуальний потенціал”. Термін „інтелектуальний потенціал” спрямовує увагу на характеристику соціально-психологічних можливостей особи у розвитку інтелектуальної сфери. Він відображає такі явища, як пізнавальні здібності, знання, навички, уміння. До характеристики інтелектуального потенціалу належать, переконання орієнтації, інтереси, духовні цінності та ідеали.

Сенс поняття духовного потенціалу можна пояснити через прагнення людини до самореалізації. Характеристика духовного потенціалу може бути представлена через можливості суб'єкта, які ще не розвинені у творчі здібності. Потреба у самоствердженні в умовах, коли дитина ще не виявила та не підтвердила в реальній діяльності свої здібності, виступає головною та яскравою ознакою її потенційних творчих сил, які стимулюють прагнення до розвитку. В цьому полягає величезна відповідальність дорослих щодо створення духовно насиченого розвивального простору, в якому дитина дошкільного віку набирає потенційних сил та потреб в активному самоствердженні через культурно значущі форми діяльності. На подальшому шляху ми говоримо про духовний потенціал, коли підкреслюємо наявність внутрішніх суб'єктивних можливостей, які активізують реалізацію творчих здібностей в різних предметах (техніка, природа, мистецтво) та стилях творчої діяльності. Узагальнення в означених термінах „інтелектуальний”, „духовний”, „творчий” потенціал особистості таких важливих властивостей, якими є активність та прагнення до самореалізації, дає можливість розглядати поняття „творчий потенціал” як синтетичну якість, що характеризує міру можливостей дитини ставити й розв'язувати нові завдання у різних формах життєдіяльності. Тому творчий потенціал можна показати у вигляді різних можливостей, потенціалів: перетворювально-предметного (знання, уміння, навички, базові та спеціальні здібності у пізнанні, мовленні, художньо-творчій діяльності), аксіологічного (ціннісні орієнтації, ідеали, переконання, інтереси), комунікативного (морально-етичні якості та особистісні властивості). Багатовимірне та синтетичне наповнення поняття „творчий потенціал” особистості має свій психологічний еквівалент. З погляду реалізації потреби до самоствердження його можна назвати як прояв здібності, що дає дитині змогу здійснювати будь-яку діяльність (предметно-практичну, пізнавальну, образотворчу). Але ж тільки досягнення дитини на **творчому рівні** діяльності характеризують прояв здібностей малюка. Потенційні задатки малюка – предмет постійної уваги батьків, педагогів, психологів, які повинні забезпечувати психолого-педагогічний супровід, підтримку та розвиток дитини дошкільного віку.

Література:

1. Богоявленская Д. Б. Пути к творчеству. – М.: Знание, 1981. – 96 с.
2. Клименко В. В. Психологічна підтримка творчості учня // Психолог. – 2002. – №46-47. – С. 3-48.
3. Колесов Д. В., Соколов Е. Н. О психофизиологии творчества. // Психол. журнал. – 1992. – Т. 13. – №6. – С. 43-53.
4. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Рад шк., 1989. – 608 с.
5. Кулачківська С. Є, Психічний розвиток дошкільника в інноваційних системах виховання // Реалізація інноваційної практики в дошкільному навчальному закладі: психологічний аспект. / Заг. ред. Максименка С. Д., Кулачківської С. Є. – Запоріжжя: ТОВ „ЛІПС” ЛТД, 2004. – С. 10-23.
6. Моляко В. О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. // Обдарована дитина. – 2005. – №6 – С. 2-9.
7. Піроженко Т. О. Спілкування дитини з оточенням як презентація особистісних досягнень // Актуальні проблеми психології. Т 4: Психолого-педагогічні основи розвитку особистісного потенціалу дитини в сучасному суспільстві. Зб. наукових статей / Заг. ред. С. Д. Максименка, С. О. Ладивір. – К., 2006. – С. 15-26.

В статье рассматриваются вопросы развития творческого потенциала личности и специфика его проявления в дошкольном детстве.

Ключевые слова: творческий потенциал, личностный потенциал, интеллектуальный потенциал, духовный потенциал.

The development of creative potential and specificity of its displaying in childhood are examined in the article.

Key words: creativity, personal potential, intellectual potential, spiritual potential.